
SZEMLE

BOLOGNA ÉS PISA – HATÁSOK ÉS REAKCIÓK

A globalizációs folyamatok következtében létrejövő nemzetközi környezet számos fejlesztési lehetőséget kínál az oktatás változásorientált szereplőinek. Az oktatás nemzetközi, nemzeti és intézményi szintjei, valamint a szakmai és az intézményi autonómia kölcsönös függőségben, ugyanakkor versenyben is állnak egymással. A többszintű környezet versengő jellege a stratégiai változtatások felelősségét vonja maga után. Az egyes államok oktatáspolitikai monopóliuma elmozdul a nemzetközi/szupranacionális szervezetek irányába. Az oktatáspolitikai reformjai a szervezeti kultúrában is változásokat idéznek elő. Az oktatás szereplőinek igazodniuk kell a dinamikusan változó környezethez.

A Kerstin Martens szociológus és politológus, Philipp Knodel szociológus, továbbá Michael Windzio oktatásszociológus által szerkesztett és 2014-ben megjelent tanulmánykötet (*Internationalisation of Education Policy*), amely a 2003-ban indult *Transformations of the State* c. sorozat része, a fent leírt oktatáspolitikai kontextusban elemzi a nemzetköziesítés hatásait és az oktatás szereplőinek reakcióit. A bevezető fejezet, a szerkesztők munkája, adja meg a tanulmány elméleti keretét. A második és a harmadik fejezet két kvantitatív kutatás bemutatása: egy a közoktatás és egy a felsőoktatás nemzetköziesítésének hatásait vizsgálja. Ezt követően hét fejezeten át kvalitatív esettanulmányok jelenítik meg a PISA-felmérés és a Bologna-folyamat egyes országokat érintő következményeit dokumentumelemzéssel, és szakértői interjúkból nyert adatok alapján. Az utolsó fejezet a szerkesztők összefoglaló tanulmánya.

Az első fejezet elméleti megközelítésű, és a nemzetköziesítés közép- és felsőoktatásra kifejthet hatásaira koncentrálna, egyrészt a PISA-tesztek és egyéb nemzeti szintű felmérések elemzésével, másrészt a Bologna-folyamat keretein belül megvalósuló hallgatói mobilitás 2000 és 2010 közötti tendenciáinak deskriptív tanulmányozásával. A tanulók képességeit, így a közoktatás eredményességét mérő PISA-felmérések napjainkra 75 országot érintenek, és jelentőségüket mutatja, hogy képesek a kevésbé jó eredményt elért országok oktatáspolitikáját nyomás alá helyezni. Az oktatás hatékonyságának és minőségének átgondolása gyakran oktatási reformok sorát vonja maga után. Az egyes országok a felmérések alapján jónak bizonyuló gyakorlatokat adaptálják a jobb eredmények elérésének céljából.

A felsőoktatás nemzetköziesítésének, ill. az oktatási rendszerek harmonizációjának világ-szerte legjelentősebb példája a Bologna-folyamat, 47 ország részvételével. A folyamat alapvető célja egy egységes Európai Felsőoktatási Térség létrehozása. A harmonizációs folyamatokkal kapcsolatos reformok mikroszinten a diákokat, az oktatókat és a felsőoktatási intézmények egyéb munkatársait; makroszinten az oktatáspolitikát befolyásolják. A növekvő globális felsőoktatási dimenzióban a döntéshozóknak nem várt hatásokkal is kell számolniuk. Az oktatás mikroszintű szereplői az adott állam szakpolitikájában, illetve az oktatási rendszer újrászervezésében látják a kihívások megoldását. Azonban a politikai lehetőségek és források nem állnak mindig összhangban ezekkel az elképzelésekkel. Kerstin Martens és munkatársainak elméleti modellje egyrészt a nemzetköziesítés oktatáspolitikára gyakorolt hatásait és az oktatás szereplőinek reakció-

it, másrészt a hatások és a reakciók egybefonódásának dinamikus perspektíváját magyarázza a Hirschman-féle kivonulás–tiltakozás–hűség fogalomhármasság segítségével. A szerzők szerint a nemzetköziesítés reformjainak kontextusában a leggyakoribb magatartás az elégedetlenség kinyilvánítása (*tiltakozás*). Ez a magatartás konstruktívan segíti a felmerülő problémák megoldását és új stratégiák formálását. A második lehetőség, hogy a reformok bevezetése után a szereplők lojálisak és nyugodtak maradnak az új oktatáspolitikai helyzetben, és együttműködően viselkednek (*bűség*). A megoldatlan problémák, valamint az emiatt növekvő elégedetlenség vezet a szervezettel a kapcsolatot megszakító, destruktív reakcióhoz (*kivonulás*). Martensék modellje a mikro- és makroszintű reakciók összevonásával kitér ugyan az oktatáspolitikai mikroszintjére, de elsősorban a politikai érdekcsoportok és szervezetek vizsgálatára fókuszál.

A második fejezet, Joanna Teltemann szociológus tanulmánya, a PISA-felmérések standardizálhatóságára fókuszál, és egy, a PISA-adatok érvényességét vizsgáló, kvantitatív jellegű kutatás eredményeként született. A PISA-adatok deskriptív, trendeket magyarázó jellege a vizsgált országok oktatási rendszereinek egyenlőségét feltételezi. Ez azonban nincs így: a részt vevő országok képzési gyakorlata és a hatások eltérőek, így az eredmények sem egyértelműek. Teltemann szerint a kompetenciaszintek, és a kompetenciák háttérében rejlő individuális szempontok különbözőségei alapján nem lehet egy közös mintában elemezni az eredményeket.

A harmadik fejezetben Tim Fluge szociológus és Eva Maria Vögtele politológus a bolognai folyamat hatásait, a vonzó és taszító erőket (*push pull factors*) értékeli. A harmonizált 3+2+3-as képzési szintek, valamint a végzettség kölcsönös elfogadása elméletileg megkönnyíti a nemzetközi hallgatói mobilitást. Ugyanakkor 2000 és 2010 között csak a hallgatói mobilitás nőtt abszolút mértékben, az arányok változatlanok maradtak. (Az országok többségében nem

növekedett a befelé irányuló mobilitás, a kifelé irányuló mobilitás kicsit emelkedett.) Az egységes Európai Felsőoktatási Térségben a cserekapcsolatok mértékének szempontjából nem mutatkozik jelentős különbség a gyökeres intézményi változtatásokat bevezető és a minimális változtatásokat végrehajtó országok között.

A negyedik fejezetet részletesebben ismergetjük, előrevetítve a további fejezetek szerkezetét. Tanulmányában Dennis Niemann politológus azt elemzi, hogy a PISA-felmérések és a Bologna-folyamat hogyan alakították át a német köz- és felsőoktatás rendszerét, továbbá az oktatáspolitikai döntéshozatali folyamatokat. Az 1960–70-es években elmaradt oktatáspolitikai reformok után PISA és Bologna a német köz- és a felsőoktatás átfogó átalakítását vonta maga után. A decentralizált német államban a szakpolitikai döntéshozatalnak több szintje létezik. Az oktatáspolitikai tartományi szinten lényegében autonóm. A PISA-felmérések eredményei ráirányították a figyelmet az eltérő szociokulturális háttérű tanulók esélyegyenlőségének, valamint a középiskolai oktatáson belüli átjárhatóságnak a kérdésére. Kulcsfontosságúvá vált emellett a tanárképzés monitorozása és az oktatás minőségének biztosítása, és megnőtt az igény az empirikus alapokon nyugvó tudományos szakvélemények iránt.

A reakciókat nagyban meghatározta, hogy az érintett szereplőknek volt-e lehetőségük a politikai részvételre, vagy sem. 2009-ben a diákok sztrájk formájában adtak hangot elégedetlenségüknek a reformok következtében megrövidült középiskolai tanulmányok és a megnövekedett munkateher nyomása miatt (*tiltakozás*). Az Oktatási és Tudományos Szakszervezet (*Gewerkschaft Erziehung und Wissenschaft*) a PISA-vizsgálatok előtti időszakban átfogó reformok megvalósítását követelte a közoktatás területén. A PISA után bevezetett reformokra való reakciójuk viszont vegyes volt. Egyfelől üdvözölték az egész napos iskola rendszerét, másfelől a reformok bevezetését nem tartották elég megalapozottnak, kritizálták, hogy a pedagógusok nem kaptak ele-

gendő támogatást az új feladatokhoz. Szerintük a végrehajtáshoz szükséges anyagi források sem voltak biztosítva az intézmények számára. Ezért más szakszervezetekkel és szülői képviselőkkel összefogva sztrájkot hirdettek (*tiltakozás*). A kutatásokat és szakhálózatokat is finanszírozó Német Munkaadók Szervezetének (Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände) tevékenysége a tanulóknak a munka világára való felkészítésére irányult, a jó gyakorlatok bevezetésének támogatásával. A Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium (Bundesministerium für Bildung und Forschung) a gyengén teljesítő tanulók fejlesztésének lehetőségeire fókuszált.

Az Európai Felsőoktatási Térség megteremtésének célkitűzésével a Bologna-folyamat alapvetően megváltoztatta a német felsőoktatás rendszerét. Az egységes kreditrendszer és az egységes képzési szintek bevezetésével az egyetemek nemzetköziesítése, a mobilitás és az összehasonlíthatóság fogalmai középpontba kerültek. A föderális államszerkezet a felsőoktatásban is megnehezítette a harmonizáció folyamatát. A politikai döntéshozók további decentralizációval, az egyetemek autonómiájának növelésével reagáltak a Bologna-folyamatra. A kutatás finanszírozásának kérdése vezetett az elit egyetemek kiemelkedő támogatási rendszerének kialakításához (German Excellence Initiative). Ez tudatosította a versenyképesség szükségességét az egyetemek számára, ugyanakkor sértette az egyetemek jogilag egyenlő megítélését.

A felsőoktatás szinte minden szereplője egyetértett abban, hogy szükség van reformokra. Abban már kevesebben értettek egyet, hogy milyenek legyenek ezek a reformok. A hallgatói csoportok legnagyobb ernyőszervezete, a Hallgatói Önkormányzatok Szabad Összefogása (Freier Zusammenschluss von StudentInnenschaften) a reformok negatív következményeit kifogásolta: túlszabályozottság az önálló tanulmánytervezés kárára; munkamennyiség növekedése; szelekció a mesterképzésbe való felvétel során; piaci mechanizmusok és foglalkoztathatóság túlhangsúlyozása;

extracurriculáris lehetőségek visszaszorulása (*tiltakozás*). Az Egyetemi Rektori Konferencia (Hochschulrektorenkonferenz) szakértői szervezetként vett részt a nemzetköziesítésben, és az egyetemek összességét képviselve támogatta a reformokat (*hűség*). Elismerte azonban a BA/MA-rendszer bevezetésének hiányosságait, és a tanárközpontról felsőoktatás helyett a hallgatóközpontról felsőoktatás mellett érvelt. Az Oktatási és Tudományos Szakszervezet kritizálta az elit egyetemek kiemelkedő támogatását, és a német felsőoktatás újbóli megreformálására biztatott (*tiltakozás*). Követeléseik a hallgatói önkormányzatokéhoz hasonlóak voltak, kiegészülve az oktatók érdekeinek képviselésével. A Német Egyetemi Tanárok Szövetsége (Deutscher Hochschulverband) kifogásolta, hogy a reformokat kidolgozatlanul vezették be (*tiltakozás*), a mobilitás serkentését viszont támogatta (*hűség*). A kereslet- és piacorientált szemléletű bolognai modell fényében nem meglepő, hogy a Német Munkaadók Szervezete a reformok bevezetését támogatta (*hűség*). Az állami szereplők – tartományi és szövetségi szinten egyaránt – elismerték az oktatási reformok szükségességét, méghozzá az egyetem globális versenyképességének fokozására (*hűség*), bár ők is megfogalmaztak kritikus észrevételeket a reformok végrehajtásával kapcsolatban (*tiltakozás*). Az oktatási tárca a reformok szükségességéből indult ki (*hűség*), de kritikákat is megfogalmazott a túlszabályozással kapcsolatban (*tiltakozás*). Összegésként megállapítható, hogy az érintettek szerint szükséges volt a német felsőoktatási rendszer reformja, és amennyiben a reformokat megfelelően előkészítették és finanszírozták volna, valószínűleg az összes érintett hozzáállása támogató (*hűség*) lett volna.

Az ötödik fejezetben Michael Dobbins politológus elemzi a francia oktatás helyzetét. Az iskola történelmileg semleges helyszínnek számít Franciaországban. A decentralizáció és a piacosodás felé mutató reformok ellenállásba ütköztek. A tanári szakszervezetek gyakran sztrájkoltak a jelentős szakpolitikai változások megakadályozására. Erejüket mutat-

ja, hogy a közoktatásban szinte semmilyen változtatás nem történt a PISA-felmérések hatására. A Bologna-folyamathoz kapcsolódó változásokra adott szakpolitikai reakciókban fontos szerepet játszott a francia egyetemek gyenge szereplése a nemzetközi felsőoktatási rangsorokban. Válaszul reformok sorozata indult el hosszú távú célkitűzésekkel. Egyben, a francia hagyományokkal felhagyva, az oktatáspolitikát többközpontúvá kezdett válni.

A hatodik fejezetben Philipp Knodel Nagy-Britannia helyzetét mutatja be a nemzetköziesítés kontextusában. A PISA-felmérések eredményei itt nem vezettek közoktatási reformokhoz. A gyenge eredményeket próbálták figyelmen kívül hagyni, a jó teljesítményt a kormány eredményeként prezentálni. A Bologna-folyamatnak annál nagyobb volt a hatása. Bár magát a felsőoktatási rendszert nem reformálták meg, a felsőoktatási intézmények egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a fejlesztésre és a stratégiaépítésre. Nagy-Britannia aktív résztvevője a közös Európai Felsőoktatási Térségben folyó versenynek: a korábbi *kivonulást* a konstruktív *tiltakozás* váltotta fel.

A hetedik fejezetben Marie Popp kutatótanár az oktatás nemzetköziesítésének spanyol visszhangját vizsgálja. A PISA-mérések eredményei vitákat váltottak ki a spanyol oktatás minőségéről, majd azokat az oktatási reformok eszközeként használták. Popp szerint a spanyol oktatáspolitikai döntéshozatalba beszivárog a megosztott nemzeti politika. A felsőoktatási intézmények szintén bekapcsolódtak a nemzetközi együttműködésbe. Kooperatív módon fejlesztik innovációs eszközeiket, így a politikai döntéshozatalban való befolyásukat is erősítik. A felsőoktatás szereplői általában támogatják a bolognai célkitűzéseket, de a bevezetés formáit kritizálják.

A nyolcadik fejezetben az oktatás nemzetköziesítésének svájci hatásait elemzi Tonia Bieber politológus. Svájc nem-EU tagállamként vesz részt az oktatási rendszerek harmonizációjában. A szereplők reakcióit a föderális államszerkezetből adódó decentralizált politika és a közvetlen demokrácia intézményei is

befolyásolták. A svájci oktatás szereplőinek legtöbbje egyetértett az oktatáspolitikai reformokkal, és támogatta azokat (*hűség*). A kritikák inkább a reformok megvalósításának módjaira vonatkoztak (*tiltakozás*). A PISA-felmérések jelentős szerkezeti változásokat eredményeztek a közoktatásban. Az aktuális diskurzus kulcsszavai a kimenet-orientáció, a tényeken alapuló stratégiaalkotás és a gazdaság alapú megközelítés. Bologna következtében a svájci felsőoktatás is feladta a tradicionális humboldti koncepciót, elmozdult a piacorientált szemlélet irányában. A hallgatói szervezetek reakciói a *hűség* és *tiltakozás* között mozogtak. Az állam kiemelten támogatta a felsőoktatási reformokat.

Az Amerikai Egyesült Államok a kezdetektől fogva részt vesz a PISA-felmérésekben. A kilencedik fejezetben Tonia Bieber, Michael Dobbins, Tim Fluge és Kerstin Martens az Egyesült Államoknak a PISA-felmérésekre adott oktatáspolitikai reakcióit ismerteti. A tényeken alapuló oktatáspolitikai döntéshozatal már PISA előtt is működött az Egyesült Államokban. A gyenge eredményekre kezdetben nem figyeltek fel az oktatás szereplői. Csak miután tudatosult, mennyire jók Kína (Sanghaj) eredményei, illetve mennyire leszakadt e tekintetben az amerikai oktatás, vált a PISA egyre fontosabbá. A bevezetett reformokhoz azonban az oktatás szinte összes szereplője kritikusan viszonyult. A Bologna-folyamat növelte a nemzetközi felsőoktatási versenyt, az amerikai felsőoktatás szereplői többségében mégis pozitívan fogadták az európai harmonizációs folyamatokat.

A tizedik fejezetben Alexander Abbik politológus, Kerstin Martens és Chenjian Zhang szociológus mutatja be a nemzetköziesítés hatásait a kínai oktatási rendszerre. Sanghaj 2009 óta vesz részt a PISA-felmérésekben. A 2009-es kiemelkedő eredmények Kínában is meglepetést okoztak. A PISA-adatok azóta a közoktatási reformok legitimáló eszközeként működnek. Kína centralizált közigazgatása az oktatási reformok bevezetésének szempontjából kedvező volt. Az oktatás helyi szereplői jellemzően pozitívan fogadták és folytatni kívánták a reformfolyamato-

kat, míg a tengerentúli független kínai szakemberek ellenük érveltek. PISA mellett szólt az oktatás minőségének és a tanulók kreativitásának fejlesztése, viszont a diákokra nagy nyomás nehezedik az erős vizsgaorientáltság miatt. A felsőoktatásban Bologna a nemzetközi versenyképesség növelésének releváns minőségmérőjévé vált. Kína aktív fogadó országgá lett a felsőoktatás nemzetköziesítésében. A kínai kormány támogatja a kétoldalú és egyenrangú nemzetközi együttműködés lehetőségét az oktatás és a kutatás terén. A Bologna-folyamat a Kelet-Ázsiai Felsőoktatási Térség (Eastern Asian Higher Education Area) kialakításában is modellként funkcionál.

A tanulmánykötet nemzeti megközelítésben vizsgálja a reformok által kiváltott reakciókat. Kicsit talán szűklátókörűen, szinte kizárólag nyugat(európa)i perspektívából (mindössze két tanulmány foglalkozik nem európai országgal, az egyik ezekből is az Amerikai Egyesült Államok). A könyv felépítése átlátható és logikus. Főleg az egyes országokat bemutató esettanulmányok olvasmányosak, melyek érdekes és mély betekintést nyújtanak a nemzetköziesítés oktatáspolitikai kérdéseibe és a társadalmi részvétel formáiba.

(Kerstin Martens, Philipp Knodel & Michael Windzio: *Internationalization of Education Policy. A New Constellation of Statehood in Education*. Palgrave Macmillan, 2014, Basingstoke. XIX, 266 p.)

Hannemann-Tamás Zsófia

MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG

Milyen lehet a kutatás ideális kapcsolata a politikával? Miben segítheti egymást a kutató, az iskolai tanár és a tanári tevékenységet szabályozó hivatalnok? Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik a nyilvánvalóan provokatív című kötet (*A tényekre alapozott szakpolitika és gyakorlat mítosza*) szerzője, az Open University professzora,

Martyn Hammersley, akinek fő kutatási területe – az általános társadalomtudományok, illetve a médiaszociológia mellett – az oktatás. Érdeklődésének középpontjában a kvalitatív módszerek állnak, korábbi publikációi is első-sorban ebben a témában születtek.

2013-ban megjelent könyve olyan témákat feszeget, amelyek talán még ennél is szélesebb érdeklődésre számíthatnak. Az olvasó egy remek bevezetőből, illetve tizenegy – önállóan is olvasható – esszéből álló gyűjteményt vehet kézbe, amely túlmutat a kvalitatív módszertannal foglalkozó körök belső szakmai vitáin. A tanulmányok témái bárki számára érdekesek lehetnek, aki akár a közpolitikák átláthatóságával, akár a közintézmények működésének elszámoltathatóságával, vagy az azokkal kapcsolatos politikai döntéshozatalok megfelelő előkészítésével, sőt, bármilyen jellegű – esetleg természettudományos – kutatással foglalkozik.

A szerző az orvostudományból mára már a közpolitikák világába is beszívárgott „bizonyítékokon alapuló” vagy „tényekre alapozott” döntéshozatal alapelveit tekinti át. A bizonyítékokon alapú orvoslás lényege az a törekvés, hogy a mindennapi kezelésekből a szokáson nyugvó orvosi gyakorlat helyett – lehetőség szerint minél több – tudományos kutatás, konkrétan klinikai vizsgálatok által igazolt eljárást alkalmazzanak. Ezzel összefüggésben további elvárás, hogy a kutatási eredmények legyenek mindenki számára közzétételre úgy, hogy azokat mind az orvosok, mind a páciensek megérthessék, alkalmazhassák.

Hammersley azt vizsgálja, hogy a medicinában ily módon tért nyert szemléletmód mennyiben alkalmas olyan komplex valóságok bemutatására, amilyenekkel jellemzően a társadalomtudományok foglalkoznak. Bemutatja, hogy az 1980-as évektől kezdődően az elszámoltathatóság, a hatékonyság igazolásának igénye és ezáltal a bizonyítékok iránti szükséglet hogyan szivárgott át az orvostudományból más tudományágakba, és hogyan formálta a közgondolkodást abba az irányba, hogy a közintézmények, köz-

szolgáltatók teljesítménye is mérhető, kivülálló, „laikus” szemmel is megítélhető legyen. A közmenedzsment (public management) gondolatvilágának térhódításával erősödött az az általános elvárás, hogy a közpénzeket úgy költsek el, hogy azoknak mind a kutatásban, mind az oktatásban látható hasznuk legyen.

Hammersley az Egyesült Királyság példáján keresztül szemlélteti, hogy ez a gondolkodásmód miként volt drámai hatással az oktatásra, milyen forradalminak kikiáltott döntések születtek, és milyen intézményeket hoztak létre annak érdekében, hogy egyrészt emeljék az oktatással foglalkozó kutatások színvonalát, másrészt pedig gondoskodjanak arról, hogy a kutatási eredmények megfelelő visszhangra találjanak. A változtatások célja a brit oktatási rendszer színvonalának emelése volt, ami által a döntéshozók a brit gazdaság teljesítményének és versenyképességének növekedését remélték elérni. Hammersley egy kollégáját idézi, aki szerint „a mai világban az oktatás a gazdasági siker, sőt mi több, a gazdasági túlélés előfeltétele.”

A szerző gondolatébresztő kérdéseket fogalmaz meg arról, hogy mi is valójában a tudományos kutatás célja. Az elsősorban a világ megismerésére irányuló, nem a (közel-)jövőbeli felhasználhatóságot szem előtt tartó, angolul érzékletesen „blue sky research”-nek nevezett alapkutatások mellett léteznek az egészen más célokat szolgáló alkalmazott kutatások. Értékesebb-e vajon az egyik a másiknál? Mennyiben várható el, hogy a kutatások olyan kérdésekre összpontosítsanak, amelyek bizonyos eszközök közvetlen alkalmazhatóságát, netán piacra vihetőségét vizsgálják? Az egyetemeknek, tudományos műhelyeknek juttatott kutatási pénzért cserébe mit várhat el a társadalom?

Az eszköz a tényekre alapozott döntéshozatal eszköztárának egyik fontos elemét, a hierarchiában a legfelső szinten elfoglaló, ún. randomizált kontrollált vizsgálatokat tárgyalják a legrészletesebben, és arra ösztönzik az olvasót, hogy belegondoljon abba, hogy azok – illetve általánosságban a kvantitatív vizsgálati eredmények – mennyiben alkalmazhatóak a szociális munka vagy

az oktatás területén. Lehetséges-e egyáltalán, és ha igen, hogyan lehet ezek teljesítményét megítélni? Milyen helyet kapjon a társadalomtudományok és társadalommal foglalkozó egyéb tevékenységek területén a kutatás? Hogyan lehet a sokszor „steril”, klinikai körülmények között kapott eredményeket a gyakorlatban alkalmazni? Vagyis az itt olvasottak arra buzdítanak bennünket, hogy tünődjünk el azon, milyen értéke van az ilyen eszközökkel nyert felismeréseknek a mindennapi életben. Érthető ezek után, hogy a szerző szerint a társadalmi kutatások területén méltánytalanul szorulnak ma háttérbe a kvalitatív kutatások, de kifejezetten tért veszített maga a gyakorlat is. Természetesen vitathatatlan, hogy a gyakorlati eredményeket nem könnyű értékelni, mert a vizsgált esetek jellemzően egyedi helyzetekben, emberek vagy embercsoportok között, tehát nehezen és csak részlegesen standardizálható módon történnek. Azért is problémás a praxis figyelembevétele, mert a mindennapokban a résztvevőket saját személyiségük, történetük, világképük, helyzetismeretük, megszerzett készségeik is befolyásolják. Egy összetett társadalmi jelenség – például az, hogy a tanár miként éri el, hogy a nebulók kellő komolysággal készítsék el a házi feladatot – nehezen hasonlítható össze egy vérnyomáscsökkentő tableta hatásmechanizmusával. Míg utóbbi kizárólag a beteg állapotára van hatással, addig a házi feladat esetleg a szülők, testvérek és egyéb érintettek – az esti órák eltöltésére vonatkozó – jogosnak tűnő érdekeit is érintheti, következésképp a pedagógusi munka határfokát befolyásolhatja.

További problémát okozhat az, ha a döntéshozók – természetesen a jobbítás szándékával – egyedül a kutatási eredmények alapján kívánának új szabályozást kialakítani vagy új módszereket kötelezővé tenni. Ebben az esetben is rendkívüli óvatosságra int a szerző, hiszen még a megkérdőjelezhetetlennek tűnő eredmények gyakorlatba való átültetése is a célzottakkal elmentés eredményeket hozhat – a fürdővízzel együtt kiönthetjük a kisbabát. Akadályozhatja a sikert, ha a döntések értékítéletek mentén

születnek, még akkor is, ha azok általánosan elfogadottak. Ennek érzékeltetésére a nyelvi készségfelmérők értelmezésének példáját említi a szerző. A felmérések szerint a 16 éves angol fiúk rendre rosszabbul teljesítenek a lányoknál. Milyen következtetéseket lehet ebből levonni, és ezek milyen beavatkozási módokat implikálnak? 1. Születhez olyan javaslat, hogy a fiúknak felzárkóztató órákat kell adni azért, hogy javítsunk az eredményeiken. 2. Esetleg úgy is értelmezhetjük az eredményeket, hogy az angol nyelv oktatási módszertana diszkriminálja a fiúkat. 3. Vélhetjük úgy is, hogy nincsen sok beavatkozási lehetőség mindaddig, ameddig a média és a kortárs csoportok férfiaságról vallott nézetei nem változnak. 4. Az az álláspont is jogosnak tűnhet, hogy a különbség természetes, mert az amúgy is szorgalmasabb lányoknak biológiailag jobbak a nyelvi készségeik. Tehát a lányokkal szemben járnánk el igazságtalanul, ha bármit is tennénk azért, hogy csökkentsük a különbséget. 5. Kapásból még az a felfogás sem vehető el, hogy azért nincs szükség beavatkozásra, mert az alapszintű írás- és olvasáskészségek elsajátítása után az angol már nem tekinthető fontos tantárgynak, a tanulóknak csupán a funkcionális nyelvhasználat képessége szükséges a boldoguláshoz... A példa jól szemlélteti, hogy a kutatási felmérések értelmezése és az arra felépített beavatkozásrendszerek feltételezéseken alapulnak és erősen értékfüggőek.

Az első három fejezet (1. Néhány kérdés a tényekre alapozott gyakorlattal kapcsolatban – 2. A tényekre alapozott döntéshozatal és gyakorlat mítosza – 3. Tényeken alapul-e a tudományos kutatás?) a fentiekben bemutatott alapvetéseket tartalmazzák annak nyilvánvaló elismerése mellett, hogy a tudományos munka önmagában feltételezi a különböző megismerési forrásokból származó eredmények racionális értékelésének szükségességét. A 4. fejezet (Mi számít ténynek a tényekre alapozott gyakorlatban?) azt tárgyalja, hogy a tények jellegét már maga a kutatási kérdés is befolyásolhatja, és kritikusan vizsgálja azt, hogy a randomizált kontrollált vizsgálatok vajon kizárólagosan és

ugyanakkor minden szempontból megfelelnek-e a feltételezett elvárásoknak. Az 5. fejezet (Mérhetőek-e a társadalmi jelenségek, és szükséges-e mérni őket?) a mérés problematikájával foglalkozik. A 6. fejezet (A kvalitatív kutatások minősége) alapvető módszertani kérdéseket feszeget, és szinte kötelező olvasmány minden kvalitatív kutatást végző számára. A 7. fejezet (Akciókutatás: egy paradoxon) az elmélet és gyakorlat kapcsolatának egyenértékűségéről szól, illetve arról, hogy ezeket mennyire lehet egyenértékűen kezelni. A 8. (A kutatási irodalom „szisztematikus” áttekintése) és 9. fejezet (Szisztematikus vagy sem, ez itt a kérdés – reflexiók az áttekintések tudományára, módjára és politikájára) az áttekintésekkel foglalkoznak, többek között megvizsgálják a mögöttük lévő feltevéseket, és azt, hogy kiknek is szánják ezeket az összefoglaló írásokat. A 10. fejezet (A hagyományos áttekintések elleni értékelő támadás) azt tárgyalja, hogy mennyiben bővítik az áttekintések a rendelkezésre álló ismereteket, a 11. fejezet (Mi az a minőségi szintézis és mire jó?) pedig azt mutatja be, hogy a meta-analízis és a szisztematikus áttekintések módszereivel hogyan lehet megfelelően hozzájárulni a jelenleg rendelkezésre álló tudáshoz.

Talán hiányolható, hogy a tanulmánykötetnek nincsen egy lezáró, összefoglaló fejezete. Így az olvasó kicsit arra kényszerül, hogy saját maga fogalmazza meg a könyv fő mondanivalóját. Ez szerintünk az, hogy ébredjünk fel a számok bővületéből, és tudományos ítéletünket (is) úgy alkossuk meg, hogy a különböző vizsgálati módszerek előnyeit egyesítve használjuk. A tényekre alapozott (evidence-based) merevség helyett válaszunk a tényekből kiinduló (evidence-informed) rugalmasságot. A politikacsinalók számára pedig a sokféle nézőpontot egyesítő, hosszabban előkészített, a gyakorlatban dolgozók bevonásával történő, átgondolt döntéshozás javasolt.

(Martyn Hammersley: *The Myth of Research-Based Policy and Practice*. Sage, 2013, London. 182 p.)

Fadgyas-Freyler Petra